

רשמי: לא תקין

מערכת החינוך בירושלים המזרחית - מן הכלל לסילוואן

אוגוסט 2012

כתיבה:

אביב טטרסקי, תחקירן, עיר עמים
פארס חאלס, יו"ר ועד ההורים בסילוואן

"כאיש חינוך אני חשוף מזה עשור לשני פניה של מערכת החינוך בירושלים המזרחית. מצד אחד, הזנחה ואפליה חמורה בתקציבים מצד הרשויות הישראליות. מצד שני, מסירות ועשיה מעוררת השראה של פעילים מהשכונה יחד עם צוותי המורים על מנת להעניק לילדינו את החינוך המגיע להם. מלאכת החינוך היא מלאכת קודש שבה למורים ולהורים יש את הזכות ללוות ילדים במסע של גילוי חיצוני ופנימי. אנו עושים ככל יכולתנו על מנת שבתוך בתי הספר יתקיימו עבור הילדים שלנו התנאים המיטביים ביותר ללימוד, פיתוח יכולות בין-אישיות, ויצירת אמונה ביכולת שלהם לנווט את חייהם בהתאם לחלומות ולרצונות שלהם. למרבית התסכול שלנו, במקום שהעיריה ומשרד החינוך יתמכו בעשייה המבורכת הזו ויגשימו את החובה שלהם לספק חינוך ראוי לתושביה הפלסטינים של ירושלים, אנו נאלצים להיאבק על מנת להניע אותם לפעולה. כך במקרים של בעיות נקודתיות של בטיחות ותחזוקה, ועל אחת כמה וכמה בכל הנוגע לשאלות מערכתיות דוגמת מחסור בכיתות לימוד. בשל כך, העשייה החינוכית שלי ושל עמיתיי אינה מתמצה בפעולה חינוכית "טהורה" בין כתלי בית הספר. שוב ושוב אנו מגלים שעל מנת למלא את השליחות שלנו בצורה טובה, חובה עלינו לצאת למאבקים אשר יסבו את תשומת הלב לתנאים המחפירים בהם נאלצים הילדים שלנו ללמוד. ארגון שביתות, פניה לאמצעי התקשורת ועתירות לבית המשפט הן מיומנויות שנאלצתי לרכוש לאורך שנות הפעילות החינוכית שלי. דוח זה הוא עוד אחד מהמאמצים שלנו לעמוד על הזכות של ילדינו לחינוך בתנאים ראויים."

פארס חאלס

המלך ג'ורג' 27
ת.ד. 2239
ירושלים 94581

27 King George St.
P.O. Box 2239
Jerusalem 94581

טל. Tel.
+972-2-6222858
פקס. Fax.
+972-2-6233696

www.ir-amim.org.il
mail@ir-amim.org.il

תוכן עניינים

- 3..... א. רקע
- 5..... ב. על המחסור בכיתות בסילוואן
- 7..... ג. ילדים אבודים
- 8..... ד. זו לא טעות זו מדיניות
- 10..... ה. בבתי הספר הקיימים – תנאי תשתית בלתי נסבלים
- 12..... ו. סוף דבר

א. רקע

דוח זה בא לסקור את מצב תשתיות החינוך בשכונת סילוואן שבירושלים המזרחית, ולהבהיר כיצד נתונים כלליים אודות מצבה של מערכת החינוך באים לידי ביטוי בחיי הילדים והוריהם. דוח זה נכתב לצדו של דוח מעקב שנתי של עיר עמים ושל האגודה לזכויות האזרח המתפרסם כמדי שנה באוגוסט¹, והוא בבחינת מן הכלל אל הפרט, מהמספרים הגדולים לסיפורים שמאחוריהם.

שכונת סילוואן נמצאת מדרום-מזרח לעיר העתיקה. תושבי סילוואן רואים בה ככוללת את השכונות ואדי חילוה, ראס אל-עמוד, ואדי קדום, ביר איוב, א-שיאח ועין א-לוזה. על פי נתוני מכון ירושלים לחקר ישראל, נכון לשנת 2008 חיו בשכונה כ-33,000 תושבים, מתוכם כ-12,000 ילדים בגילאי בית הספר².

סילוואן הינה דוגמא מייצגת (אף שמצבה נחשב טוב יחסית) למצב תשתיות החינוך בירושלים המזרחית כולה. לכן נתחיל מסקירה כללית יותר ורק לאחר מכן נפנה את המבט לנעשה בסילוואן.

מערכת החינוך בירושלים המזרחית סובלת מהזנחה חמורה ורבת שנים. דוחות המעקב השנתיים של עיר עמים והאגודה לזכויות האזרח משקפים תמונה עקבית כואבת, שעל פיה בתי הספר העירוניים בירושלים המזרחית מסוגלים לקלוט רק כמחצית ממספר התלמידים בגילאי חינוך חובה³. כרבע מהתלמידים לומדים במוסדות חינוך מוכרים שאינם רשמיים ומרבית הנותרים לומדים במוסדות חינוך פרטיים. כך, עבור רבים מהילדים הפלסטינים בירושלים המזרחית והוריהם, חינוך שמחובת המדינה לספקו בחינם כרוך בעצם בתשלום של סכומי כסף נכבדים ואין פיקוח נאות על איכותו. יתר על כן, אלפי ילדים בירושלים המזרחית אינם רשומים בשום מסגרת לימודים. דוח החינוך המשותף לעיר עמים ולאגודה לזכויות האזרח המתפרסם במקביל לדוח זה חושף שאין מידע מסודר לגבי ממדיה של התופעה הזו וההערכות נעות בין 2,800 ל-24,000 ילדים פלסטינים בירושלים אשר אינם רשומים בבתי ספר.

על פי דוח מבקר המדינה, בשנת 2008 סבלה מערכת החינוך בירושלים המזרחית ממחסור של 1000 כיתות⁴. בעקבות עתירות שהגישו עמותת עיר עמים, האגודה לזכויות האזרח ועמותת אלמקדסי⁵, הורה בית המשפט העליון לעירייה ולמשרד החינוך לבנות במהלך השנים 2001-2011 645 כיתות לימוד בירושלים המזרחית. אולם בפועל, מספר הכיתות שנבנו נכון להיום (שנה אחרי תאריך היעד שפסק בית המשפט) עומד על 320 כיתות.

¹ עיר עמים והאגודה לזכויות האזרח, מערכת החינוך בירושלים המזרחית – המשך מעקב שנתי, אוגוסט 2011

² על פי נתוני המכון ירושלים לחקר ישראל והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2010 (נמסר בהתכתבות ישירה מולם)

³ ראו ה"ש 1, שממנו נלקחים מרבית הנתונים המופיעים במבוא זה

⁴ מבקר המדינה דוח 59ב', מאי 2009

⁵ פסק דין חלקי, שניתן בתאריך 29.8.2001, במסגרת בג"צ 5185/01 מנהל קהילתי לפיתוח בית חנינא ואחרים נגד עיריית

ירושלים ומשרד החינוך; בג"צ 3834/01 חמדאן נ' עיריית ירושלים ובג"ץ 5185/01 בדריה נ' עיריית ירושלים; בג"צ

5373/08 אבו לבד ואח' נ' שרת החינוך ואח' (טרם פורסם) ניתן ביום 6.2.2011

למעלה ממחצית הכיתות (723 מתוך 1399) בבתי הספר הרשמיים בירושלים המזרחית מוגדרות על ידי מנח"י כלא תקינות. בבתי ספר רבים אין ספריות, כיתות מעבדה, אולמות התעמלות וכדומה. תשתיות חינוכיות אחרות כגון אמצעי קירור וחימום רחוקות מלהיות מספקות.

משיחות שקיימנו עם גורמים שונים בעיריה עולה שבעקבות פסיקת בג"ץ, נעשית על ידי הדרגים המקצועיים בעיריה עבודה רבה על מנת לתת מענה למחסור החמור בכיתות בירושלים המזרחית. נבנה מסד נתונים מסודר הממפה בפירוט את המחסור בכיתות לימוד תקינות, מאותרים שטחים להקמת בתי ספר חדשים, ומשרדי הממשלה הרלבנטיים מקצים תקציבים לבנייתם.

אלא שהפער בין מה שמאמצים אלו מצליחים להשיג לבין הצרכים האמתיים שגם העיריה מכירה בהם הוא עצום. על פי נתוני העיריה חסרות היום כ-1,100 כיתות לימוד ברחבי ירושלים המזרחית ואילו קצב בניית הכיתות עומד רק על כמה עשרות בשנה. יתר על כן, גם אם כל הקרקעות שאותרו על ידי העיריה לבניית בתי ספר אכן ישמשו למטרה זו, לא תצליח העיריה להוסיף יותר מכמה מאות כיתות.

נשאלת השאלה מה הסיבה למיעוט הקרקעות שהגורמים המקצועיים בעיריה הצליחו לאתר לצרכי בניית בתי ספר לאוכלוסייה הפלסטינית. האם באמת אין מספיק קרקעות פנויות בעיר?

כפי שנמחיש בדוגמאות מהנעשה בסילוואן, ישנן קרקעות מתאימות שנמצאות בתוך אזורים פלסטינים ואילו העיריה מייעדת אותם לטובת מיזמים שונים, שאין להם דבר עם הצרכים של תושבי השכונה. בדוח נידרש לפער הזה בין המאמצים לבניית בתי ספר במזרח העיר לבין סדרי העדיפויות של הגורמים הפוליטיים בעיריה, אשר מגבילים מאוד את סיכויי ההצלחה של מאמצים אלו.

מטרתו של דוח זה אשר מתמקד כאמור בסילוואן היא לתאר ביתר פירוט ובצורה מוחשית את התוצאות הישירות של האפליה שממנה סובלים תושבי ירושלים המזרחית בתחום החינוך. כאשר מתבוננים על התופעה הכללית של הזנחת התשתיות הפיזיות במוסדות החינוך דרך הפריזמה של רמת בית הספר הבודד והקהילה אותה הוא משרת, קשה להישאר אדישים. כאשר מצרפים יחד את התיאורים הפרטניים הללו בחזרה לכלל תופעה רחבה מבינים עד כמה חמורה המציאות שרווחת במערכת החינוך בסילוואן ובירושלים המזרחית כולה.

חשוב להדגיש שסילוואן אינה המקרה הקיצוני ביותר בירושלים המזרחית. המצב בשכונה נחשב לטוב ביחס לנעשה בשכונות אחרות. גם אם קשה להעלות זאת על הדעת, בירושלים המזרחית ישנן שכונות שהמצב בהן קשה בהרבה מזה שיתואר כאן.

ב. על המחסור בכיתות בסילוואן

המערכת העירונית בסילוואן מסוגלת לקלוט פחות ממצוינת התלמידים בשכונה

כאמור, בשכונת סילוואן יש כ-12,000 ילדים בגילאי בית הספר. בשכונה ישנם 8 בתי ספר עירוניים רשמיים שבהם לומדים 4603 תלמידים ועוד 2 בתי ספר מוכרים שאינם רשמיים בהם לומדים 478 תלמידים⁶. בסה"כ מדובר על 5081 תלמידים במערכת החינוך העירונית. כלומר, רק 42% מ-12,000 ילדי סילוואן זוכים ללמוד במערכת החינוך העירונית ובבית ספר שנמצא בקרבה למקום מגוריהם. בשכונה פועלים מספר בתי ספר פרטיים ובהם לומדים 481 תלמידים נוספים⁷.

עד לפני שנה לא היה בסילוואן אפילו בית ספר תיכון עירוני אחד. בספטמבר 2010 נפתח בסילוואן בית ספר תיכון עירוני ראשון לבנות, ובדצמבר הקרוב צפויה להסתיים בנייתו של בית ספר התיכון העירוני הראשון לבנים בשכונה.

בהיעדר בתי ספר בשכונה: שעות בדרכים או אלפי שקלים.

בסיכומו של דבר, לכ-6900 ילדים שהם כ-58% מאוכלוסיית התלמידים בשכונה לא נמצא מקום במערכת החינוך העירונית בסילוואן. מיעוטם רשומים בבתי ספר פרטיים בשכונה ואילו מעל ל-6,400 ילדים נאלצו ללמוד בשנת הלימודים האחרונה מחוץ לסילוואן. הדבר כרוך בנסיעה אל בתי ספר מרוחקים הנמצאים בחלקים אחרים של העיר המזרחית. מדובר על נסיעות ממושכות שיכולות להגיע עד לשעה וחצי לכל כיוון. בהתאם לחוזר מנכ"ל שהוציא משרד החינוך בעניין ההסעות, מחויבת העיריה לספק הסעות לתלמידים אשר ביתם נמצא במרחק העולה על שלושה ק"מ מבית הספר בו הם לומדים⁸. אלא שבפועל העיריה מספקת הסעות מסילוואן רק לילדים הלומדים בחינוך מיוחד. לכן, אלפי תלמידים אחרים נאלצים לנסוע בתחבורה ציבורית לא יעילה תוך הוצאה כספית לא מבוטלת⁹.

"הבן שלי בכיתה ט'. כשהוא עלה לכיתה ז' נאמר לנו שאין מקום בחטיבת הביניים בסילוואן ולכן נאלצנו לרשום אותו לבית ספר בשועפט. אנחנו לא עשירים ואני צריך לתת לו 40 ₪ כל יום בשביל הנסיעות ומשהו לאכול. כל יום הוא צריך לתפוס אוטובוס בשעה 6:00 על מנת להספיק להגיע לבית הספר לפני 7:45. למורים לא אכפת שהוא גר רחוק ועושים לו בעיות אם הוא מאחר. הוא חוזר הביתה אחרי הצהריים עייף ואני רואה שהוא מוטרד וקשה לו. אני לא מכיר את הילדים שאיתם הוא לומד ולא יודע מי הם. אני מרגיש שכמו שאני כל יום נוסע לעבודה ככה גם הוא יוצא לעבודה כל בוקר. אין לו

⁶ בתי הספר העירוניים הם: ביה"ס היסודי העירוני המערב בסילוואן; ביה"ס היסודי העירוני לבנים סילוואן; ביה"ס היסודי החדש בסילוואן; בית הספר היסודי העירוני לבנות בראש אל-עמוד; ביה"ס היסודי העירוני המערב בראש אל-עמוד; חטיבת הביניים העירונית לבנים בראש אל-עמוד; חטיבת הביניים העירונית לבנות בראש אל-עמוד; התיכון העירוני לבנות בראש אל-עמוד. בתי הספר המוכרים שאינם רשמיים הם: ביה"ס היסודי אל-חאיה אל-ג'ידה; וביה"ס התיכון לבנות אל-חאיה

⁷ בתי ספר פרטיים מופעלים על ידי אונר"א (1), הואקף (1) ועמותות פרטיות (3)
⁸ לתלמידים מגן חובה ועד כיתה ד' מגיעה הסעה במידה והם מתגוררים במרחק העולה על שני ק"מ מבית הספר אליו שובצו.

⁹ התחבורה הציבורית בירושלים המזרחית סובלת מחוסר יעילות ואפליה בתקציבים. למשל, בשל היעדר סבסוד ממשלתי לא קיימים הסדרים כגון כרטיסי חופשי חודשי, כרטיסים משולבים או כרטיסיות תלמידים מוזלות.

את השמחה של ילד. פעם הוא שאל אותי למה אנחנו לא עוברים לגור ליד בית הספר. הסברתי לו שזה יקר מדי".
עדותו של הורה, תושב סילוואן¹⁰

המחסור בכיתות במערכת החינוך העירונית מחייב חלק מהתלמידים להירשם לבתי ספר פרטיים שהלימוד בהם כרוך כמובן בתשלום שכר לימוד. בתי הספר הפרטיים בסילוואן גובים כ-2,000 ₪ לשנה. בתי ספר פרטיים אחרים בירושלים המזרחית (שכאמור, מאות מילדי סילוואן נאלצים ללמוד בהם) גובים שכר לימוד שיכול להגיע לכדי 15,000 ₪ לשנה¹¹.

פעמים רבות איכותם של בתי הספר הפרטיים ירודה בהשוואה לבתי הספר העירוניים. בניגוד למה שעשוי לחשוב מי שגדל במערכת החינוך הממלכתית בישראל, בירושלים המזרחית בתי ספר פרטיים, כמו גם בתי ספר מוכרים שאינם רשמיים, אינם מוסדות אליטיסטיים המציעים תכניות ותנאי לימוד משופרים. לא פעם ההיפך הוא הנכון. פעמים רבות מדובר במיזמים של עמותות פרטיות. אלו, בהיעדר פיקוח מינימלי מצד הרשויות על פעילותן, גובות לעתים שכר לימוד מופרז ומרשות לעצמן סטנדרטים ירודים בכל הנוגע לתחזוקת המבנים של בתי הספר ולרמת ואיכות הלימודים. הדבר מבהיר עד כמה חמורה העובדה שרק כמחצית מהתלמידים בירושלים המזרחית לומדים בבתי הספר הרשמיים.

לעומת ההזנחה של הרשויות, מחויבות ולקיחת יוזמה של הצוותים החינוכיים בסילוואן

בית הספר היסודי מעורב בסילוואן

הסיבה העיקרית לחוסר היכולת של בתי הספר בסילוואן לקלוט יותר תלמידים נעוצה בהעדר כיתות: בירושלים המזרחית קיים עודף היצע של מורים, ולמשרד החינוך יש את התקציב על מנת לשלם משכורות למורים נוספים בהתאם לגידול במספר התלמידים. תעיד על כך העובדה שבתי הספר מנצלים עד תום כל חלל פנוי והופכים אותו לכיתה, כולל חללים שכלל אינם מתאימים למטרה זו. כמו כן מנהלי בתי הספר בשכונה נוקטים פתרונות יצירתיים: למשל, באחד מבתי הספר היסודיים החליטו להפנות את תלמידי כיתות ו' לבית ספר מרוחק על מנת להצליח לקלוט יותר תלמידים לכיתה א' שיתקשו ללכת ברגל לבית ספר רחוק. "פתרונות" ממין זה הם כמובן זמניים מטיבם ואינם יכולים לספק מענה אמתי ומתמשך.

¹⁰ המרואיין העדיף להישאר בעילום שם

¹¹ ראו כתבה בעניין זה ששודרה במסגרת התכנית "חדר החדשות ירושלים" של ערוץ הוט 3,

https://www.facebook.com/photo.php?v=10151004254537978&notif_t=video_tag

בתי הספר הקיימים כורעים תחת עודפי הביקוש שהם מנסים לספק, ובשל כך תנאי הלימוד בהם פחות טובים מכפי שאפשר היה להניח. בעקבות המחסור בבתי ספר, יחד עם תחושת המחויבות הגדולה של הצוותים החינוכיים, חללים גדולים מחולקים לשניים, חדרי מורים, כיתות מעבדה, חדרי אמנות ואפילו מקלטים הופכים להיות כיתות לימוד. למשל, חטיבת הביניים בראס אל-עמוד נפתחה בשנת 2009 עם 12 כיתות לימוד. היום פועלות בבית הספר 29 כיתות. 7 מהכיתות הנוספות פועלות במבנה מיושן סמוך ששימש בעבר כבית ספר. 10 הכיתות האחרות משוכנות במבנה החדש במקלטים או על חשבון כיתות מעבדה. אפילו חדר המורים הוקטן למחצית גודלו המקורי על מנת ליצור כיתת לימוד נוספת.

היוזמות והמאמצים של אנשי החינוך בסילוואן למצוא מענה לכמה שיותר תלמידים מעידות הן על המוטיבציה והן על יכולתם של אנשי ונשי החינוך בסילוואן לספק חינוך איכותי לתלמידיהם, בהינתן התנאים הנאותים. המסירות הזו מדגישה ביתר חריפות את העובדה שהגורם העיקרי לתנאים הירודים בבתי הספר נעוץ בכך שהרשויות אינן ממלאות את חובתן לספק מבני חינוך בכמות ובאיכות תחזוקה ראויות. התוצאה היא שגם ילדי סילוואן שזוכים ללמוד בבית ספר באזור מגוריהם אינם מקבלים סביבת לימודים נאותה.

ג. ילדים אבודים

אלפי ילדים בירושלים המזרחית אינם רשומים בשום מוסד לימודים¹². אין נתון מדויק על מספר הילדים בסילוואן אשר נפלטו אל מחוץ למערכת הלימודים, בניגוד למתחייב מחוק חינוך חובה. סלים סיאם מהמחלקה המשפטית במרכז המידע של תושבי ואדי חילוה בסילוואן מספר על תופעת נשירה רחבה בשכונה:

"בשכונה שלנו (ואדי חילוה) חיים 5,000 איש ומתוכם כ-2,500 ילדים. למרות זאת, אין בשכונה בית ספר עירוני ובית הספר היחיד שייך לאונר"א ולומדים בו 300 תלמידים בסך הכול. שאר הילדים צריכים ללכת לבתי ספר באזורים אחרים של סילוואן או בשכונות מרוחקות בעיר. משפחות רבות מוציאות את הילדים מבית הספר בגלל מצוקה כלכלית. שכר הלימוד בבית ספר פרטי אינו בהישג ידן ואפילו ההוצאה על הסעות וחומרי לימוד מכבידה. אבל חינוך זה כמו לחם ומים, אי אפשר לחיות בלי זה. נוצר כאן גלגל שמשחזר את עצמו. הורים שלא זכו להשכלה לא יכולים לעזור לילדיהם בלימודים ואין להם כסף לשלם למורה פרטי. הרבה פעמים הם מספרים לעצמם סיפורים שזה בסדר שהילדים לא הולכים לבית ספר כי אם הבנים יעבדו במקום ללמוד הם יסייעו לפרנסת המשפחה והבנות ממילא יתחתנו בסופו של דבר ויהיו עקרות בית. אבל הילדים הללו יגדלו להיות הורים עניים ולא משכילים שלא יכולים לתמוך בלימודים של הילדים שלהם. כשזה המצב אין מה להתפלל שרואים גם תופעות של אלימות, פשיעה וסמים. אנחנו מאתרים ילדים שנשרו ומדברים עם המשפחות שלהם כדי שיחזרו לבתי הספר. אנחנו מנסים לסייע בשיעורי עזר אחרי שעות הלימודים

¹² לפירוט לגבי הנתונים החלקיים בתחום זה וההערכות בדבר היקפי הנשירה, ראו דו"ח עיר עמים והאגודה לזכויות האזרח 2012

ובתחילת השנה מחלקים ילקוטים וציוד נוסף. אבל זה לא אמור להיות התפקיד שלי. למה העיריה לא דואגת לדברים הללו?"

העיריה אכן לא לוקחת אחריות מספקת על מניעת נשירה ואין לה נתונים על ממדי הנשירה או תכנית לצמצומה. לא רק שהעיריה לא לוקחת אחריות, לדברי הפעילים במרכז המידע בוואדי חילוה היא אף מתנכלת להם בשל פעילותם זו.

ד. זו לא טעות זו מדיניות

בסילוואן, כמו בשאר ירושלים המזרחית, מיזמי בניה יהודיים מאסיביים מקודמים במקום כיתות לימוד

משיחות עם גורמים מקצועיים בעיריית ירושלים, וכן עם סגן ראש העיריה והממונה על החינוך הערבי, מר יוסף (פפה) אללו, עולה לכאורה תמונה מעודדת: נדמה כי בעקבות העתירות שהוגשו לבג"צ ופסיקתו בפברואר אשתקד, נעשים מאמצים רבים של אנשי המקצוע בעיריה על מנת לבנות כיתות נוספות בירושלים המזרחית. התבצע מיפוי מפורט של מספר הכיתות הדרוש בשכונות הפלסטיניות של ירושלים, וכן אותרו קרקעות שעשויות להתאים לבניית בתי ספר. כמו כן, ועדה של בעלי התפקידים הרלבנטיים בעיריה נפגשת אחת לחודש על מנת לנסות ולקדם פתרונות בתחום החינוך בירושלים המזרחית. עוד נאמר לנו, כי משרד האוצר ומשרד החינוך מממנים את הפקעת הקרקעות הנדרשת ואת בניית בתי הספר.

את התוצאות של מאמצים אלו אפשר לראות גם בסילוואן: בשנת 2009 נפתחה חטיבת ביניים לבנים בראס אל-עמוד עם 12 כיתות ושנה לאחר מכן נפתח בית הספר התיכון לבנות בראס אל-עמוד עם 24 כיתות לימוד. בסוף שנת 2012 צפויה להסתיים בנייתו של בית הספר התיכון המקיף לבנים ובו 24 כיתות. כמו כן, העיריה עומדת לסיים שיפוצים במבנה ששימש בעבר בכית ספר של הרשת הפרטית עמל. בית ספר זה ישמש כבית ספר יסודי עירוני לבנות עם 9 כיתות. זהו שינוי משמעותי לעומת המצב בשנים שקדמו לכך ושיפור גדול עבור התלמידים שיזכו ללמוד בבתי ספר אלו.

אלא שתוספת כיתות זו רחוקה מלענות על הצרכים האמיתיים במבני חינוך נאותים בסילוואן. סך הכיתות בבתי הספר העירוניים בסילוואן עומד על 140 כיתות. על פי נתוני העיריה עצמה כמות זו היא פחות ממחצית הכיתות הנדרשות ויש צורך בבנייתן של 181 כיתות לימוד נוספות. למרות זאת, מתברר שמעבר ל-33 הכיתות שצפויות להיפתח בסילוואן בחודשים הקרובים, בעתיד הנראה לעין לא צפויה כל בניה נוספת של בתי ספר בשכונה או בסביבתה.

כאמור, הגורמים המקצועיים בעיריה ובמנח"י מדווחים על מאמצים רבים לאיתור שטחים אשר יתאימו להקמת בתי ספר בשכונה. לפי דיווחים אלו, לא פעם נבחרים שטחים שהבניה בהם כרוכה בקשיים לוגיסטיים לא מבוטלים (תוך השקעה כספית ניכרת) וזאת בשל היעדר חלופה טובה יותר. למרות מאמצים אלו לא הצליחו בעיריה לאתר בסילוואן קרקעות לבניית בתי ספר מעבר לאלו שהוזכרו לעיל.

האמנם אין בנמצא קרקעות נוספות?

בדיקה של תכניות הבניה המקודמות בימים אלו בסילוואן מגלה שדווקא קיימים בה שטחים פתוחים אשר ניתן היה ליעד להקלת המצוקה הקשה במבני לימוד. במקום זאת, שטחים אלו מיועדים למיזמים אשר משלבים בין פיתוח תיירותי – שאינו משרת את תושבי השכונה – לבין יישום אידאולוגיה ימנית שמטרתה ליצור נוכחות ישראלית בשכונה תוך החלשת תושביה הפלסטינים.

דוגמא אחת לכך היא הסניף של בית הספר היסודי המעורב בסילוואן. מדובר על שני מבנים לא גדולים הנמצאים בסמיכות זה לזה ומשמשים כבית ספר עוד מראשית המאה שעברה. אפשר היה להרוס מבנים מיושנים וקטנים אלו ובמקומם לבנות על המגרש מבנה גדול ומודרני שימש כבית ספר. במקום זאת, לפני כ- 8 שנים הוסב אחד מהם לשמש כתחנת משטרה ואילו השני משרת את רשות העתיקות שעורכת חפירות באזור בית המעיין הסמוך, אשר נמצא בשטח הגן הלאומי "עיר דוד". מדובר על מיזם של עמותת אלע"ד המבקשת לבסס אחיזה ישראלית בסילוואן. בשורה התחתונה – שטח ששימש את תושבי השכונה לצורך לימודים ושרק טבעי היה לפתח אותו ככזה ולבנות בו בית ספר חדש מוסב במקום זאת לטובת פעילות אשר פוגעת בצרכים של תושבי סילוואן ומהווה מקור מתיחות בשכונה.

דוגמא אחרת לכך היא תכנית מתחם קדם¹³, המתוכננת ומוגשת על ידי עמותת אלע"ד. מדובר בתכנית לבניית מבנה גדול ממדים, בן 5 קומות, בשטח הידוע בשם חניון גבעתי בכניסה לשכונת סילוואן. במבנה ישוכנו משרדי עמותת אלע"ד, המפעילה גם את אתר עיר דוד הסמוך, ובכוונתה להפעילו כמרכז מבקרים. התכנית זוכה לתמיכת העיריה וראש העיריה אף טרח והגיע לדיון בוועדה המחוזית לתכנון ובניה על מנת להביע את תמיכתו בה. מטבע הדברים, התכנית מעוררת התנגדות עזה בקרב תושבי השכונה וישנן סיבות רבות לדרוש את ביטולה. בהקשר של דוח זה ולאור עמדתם של גורמי העיריה שחסרים בסילוואן שטחים מתאימים לבניית בתי ספר, מתמיהה תמיכתו הנמרצת של ראש העיריה דווקא במבנה זה.

בירושלים המזרחית כולה קיימות דוגמאות רבות למהלכים מסוג אלו שהבאנו למעלה. כמה מהן יופיעו בדוח המעקב השנתי של עיר עמים והאגודה לזכויות האזרח. תכניות אלו, בתוך סילוואן¹⁴ ומחוצה לה, באות על חשבון הצרכים האנושיים הבסיסיים של תושבי סילוואן, ובפרט על חשבון זכות היסוד שלהם לחינוך. הניגוד בין העבודה והרצון הטוב של הדרג המקצועי בעיריה למדיניות של הדרג הפוליטי מבהיר שאי אפשר להתייחס אל המחסור בכיתות בירושלים המזרחית כסוגית בניה בלבד, שכן מדובר בסוגיה פוליטית רחבה יותר. מאחר שהרשויות בישראל הן אלו שבחרו לספח את שטח ירושלים המזרחית מוטלת עליהן גם החובה

¹³ תכנית מספר 13542 אשר אושרה להפקדה על ידי הוועדה המחוזית בפברואר השנה ועד יום כתיבת דוח זה טרם פורסמה להתנגדויות.

¹⁴ ראו "הענק וגנו – תכנית גן המלך באל-בוסתאן". דוח עיר עמים, מאי 2012 ו-"תכנית 13542, מתחם קדם/חניון גבעתי: 20 מטר מהחומה, ידיים פרטיות, וסיפור בלעדי אחד", דוח עיר עמים, מאי 2012

לתת מענה לצרכים של הקהילה הפלסטינית בעיר. לצרכי החינוך בסילוואן בפרט ובירושלים המזרחית בכלל לא ניתן לתת מענה במנותק מהשאלה המדינית על מעמדם של הפלסטינים בירושלים. ללא שינוי מדיניות עמוק שיכיר גם בזכותה של הקהילה הפלסטינית לעיר לא תימצא הדרך למגר את ההזנחה והאפליה בתחום החינוך בירושלים המזרחית.

ה. בבתי הספר הקיימים – תנאי תשתית בלתי נסבלים

כפי שצינו בראשית הדוח, למעלה ממחצית הכיתות בירושלים המזרחית מוגדרות על ידי העירייה כלא תקינות. בסילוואן המצב טוב בהרבה ורק 15 מתוך 140 הכיתות בבתי הספר העירוניים מוגדרות כלא תקינות. בכל זאת, בחינת התנאים במבני הלימוד מעלה תמונה קשה של צפיפות, ליקויי בטיחות ובעיות אחרות:

סניף בית הספר המעורב היסודי העירוני בסילוואן

- סניף של "בית הספר המעורב היסודי העירוני" בסילוואן, מצוי במבנה קטן מתחילת המאה שעברה שאין בו חלל מתאים לשהייה מחוץ לכיתות הלימוד. המורות יושבות "בחדר מורים" שאינו אלא מבואה הדחוסה בין שתי כיתות. אין במבנה אולם התעמלות, ספרייה או חדר אמנות.
- מצב דומה קיים ב"בית הספר היסודי העירוני ואדי קדום", אשר מזה 8 שנים משוכן בקרוואנים שהופכים חמים מנשוא בחודשי הקיץ. המזגנים שהיו אמורים לקרר אותם נגנבו ואחרים לא נקנו תחתם. גם כאן אין חדר מורים, אולם ספורט או חלל מתאים לשהייה מחוץ לכיתות. על פי העירייה, הקרקע עליה נמצאים הקרוואנים נמצאת בתהליכי הפקעה.

לכשאלו יושלמו אפשר יהיה להתחיל בתכנון מבנה קבע לבית הספר. תהליך זה צפוי לקחת מספר שנים.

- שלושה בתי ספר נוספים בסילוואן נמצאים במבנים שכורים¹⁵. מבנים אלו נבנו כמבני מגורים ואינם מתאימים לשמש כבתי ספר:

מדרגות מובילות לחצר בית ספר בסילוואן

מדובר במבנים מרובי קומות שהמסדרונות שלהם צרים מדי לתנועה ולשהייה של מאות תלמידים ומורים. כמובן שמבנים אלו לא נבנו עם חצרות המסוגלות להכיל ילדים רבים בזמן ההפסקות. חלק מהכיתות נמצאות בחדרים קטנים ולא מאווררים ואין חללים המתאימים לשמש כחדרי מורים, אולם התעמלות, ספרייה וכדומה. דוגמא קיצונית היא בית הספר היסודי לבנות בראס אל עמוד, שנוסף על הבעיות הנ"ל גם מחולק בין שני מבנים במרחק 500 מטרים זה מזה, והמורות נאלצות לכתת את רגליהן ביניהם בכל עונות השנה, בחום או גשם שוטף.

- מכתב שנשלח לאחרונה ביוזמת ועד ההורים המרכזי של סילוואן אל לארה מובריכי, האחראית במנח"י על מערכת החינוך במזרח העיר, ממחיש את המהלכים האבסורדיים הנדרשים מצד הורים הנאבקים על מסגרת חינוכית לילדיהם. המכתב מציין שלכיתה א' בבית הספר היסודי המעורב מבקשים להירשם פי שניים מכמות התלמידים שהוא מסוגל לקלוט. ועד ההורים מבקש לכן לחלק לשניים את חדרי גן הילדים הסמוך לבית הספר על מנת ליצור שתי כיתות נוספות שבהן אפשר יהיה לקלוט את התלמידים.
- במרבית בתי הספר אין חדרי מורים כלל או שחדרי המורים קטנים מדי. למורים אין חלל פרטי בו יוכלו לעבוד או לנוח כאשר אינם מלמדים. חלק מהעבודה הפרטנית של מורים עם תלמידים נערך במסדרונות במקום בכיתות עזר שתספק פרטיות ותאפשר ריכוז.
- במכתב אל ראש העיריה שנשלח לאחרונה מקואליציה של ועדי ההורים בשכונות סילוואן ואבו טור הם מפרטים בעיות בטיחותיות שונות בכבישים שליד בתי הספר: כמעט כל בתי הספר סובלים מיציאה וכניסה אל רחוב סואן, העדר מדרכות רחבות ומעקות בטיחות ליד בית הספר והיעדר מקום מתאים לעצירת מכוניות אשר מסיעות את הילדים. המכתב לראש העיריה נשלח רק אחרי שפניות קודמות אל הדרגים המקצועיים לא הביאו לשינוי במצב.
- שני בתי ספר בסילוואן¹⁶ נמצאים בצמוד לצלע הר ובסכנה של הדרדרות סלעים. למרות פניות חוזרות ונשנות של ועד ההורים בשכונה, העיריה טרם פעלה בעניין וכרגע מגינות על

¹⁵ ביה"ס היסודי לבנות בראס אל עמוד, ביה"ס היסודי לבנות סילוואן, וביה"ס היסודי אלהאיה אלג'דידה

בתי הספר והילדים שלומדים בהם רק רשתות ברזל אשר נמתחו על צלע ההר המתפוררת. בגבול החצר של אחד מבתי הספר אפשר לראות סלע שקרס וקרע את הרשת הזו. החצר של בית ספר זה היא גם דרך הגישה היחידה אל כמה בתי מגורים שנמצאים בסמוך אליו. משום כך אין אפשרות לסגור את החצר בפני זרים ולשמור על מרחב בטוח עבור התלמידים והצוות.

■ בינואר 2012, בעקבות בעיות בצנרת של בית הספר היסודי המעורב בסילוואן, חדרו מים לארון החשמל המרכזי של בית הספר. הקצר החשמלי המסוכן לא איפשר לקיים לימודים במקום ובית הספר פנה בבהילות אל העיריה על מנת שתתקן את הבעיה. העיריה לא ניצלה את פגרת החורף שבמהלכה לא התקיימו לימודים בבית הספר לצורך תיקון התקלה החמורה. רק בעקבות השבתת הלימודים ל-3 ימים נוספים אחרי הפגרה התעשתו בעיריה והבעיה הבטיחותית החמורה תוקנה¹⁷.

לאחר סקירה עגומה זו ברצוננו לחזור אל מרכז המידע של תושבי ואדי חילוה שהוזכר מוקדם יותר ולהזכיר את הפעילות החינוכית המרשימה המתקיימת במסגרתו. בניגוד למצב שתיארנו בבתי הספר, במרכז המידע פועלת ספרייה ומתקיימים בו שיעורי אמנות, שיעורי נגינה, פעילויות ספורט וכדומה. בקייטנות שהמרכז הפעיל בחודש שלפני צום הרמדאן השתתפו השנה קרוב ל-500 ילדים. כל זה מתרחש ביוזמתם של התושבים וללא כל מימון או עזרה אחרת מצד העיריה. מדריכי המרכז מהווים גם דמויות חינוכיות לילדי השכונה, מקור להשראה לגבי האפשרות לכוון את חייהם כאדונים לגורלם ובעלי יכולת לתרום לקהילה. כאמור, המרכז ואנשיו אינם זוכים לתמיכתה של העיריה.

ו. סוף דבר

מהפגישות שקיימנו ומהמידע שאספנו לצורך הכנת דוח זה התקבלה תמונה רבת רבדים של הבעיות בתשתיות החינוך בסילוואן. חשיפה ראשונה למציאות של תנאי הלימוד השערורייתיים שתיארנו כאן מעלה בלב תערובת של כעס, תדהמה וחוסר אונים. מה המסר שעיריית ירושלים מעבירה לילדים בירושלים המזרחית דרך ההזנחה שאליה היא מפקירה אותם? איזו מוטיבציה אמורה להיות למורים הנאלצים לפעול בתוך מערכת שכך מתייחסת אליהם ואל תלמידיהם?

ובכן, מתברר שלאנשי החינוך ולפעילים החברתיים בשכונת סילוואן כלל לא חסרה מוטיבציה. האהבה ותחושת השליחות שלהם ניכרים בעשייה היומיומית, כמו גם בברק שעולה בעיניהם כשהם מספרים עליה.

אלא שגם העשייה החינוכית המרשימה ביותר אינה יכולה לחפות על העדרם של משאבים ורצון טוב מצד הרשויות הישראליות. לנוכח המדיניות של הזנחת החינוך בירושלים המזרחית, מתבקשת השאלה מה החזון שראש העיריה ושר החינוך מציעים לילדים הפלסטינים החיים

¹⁶ ביה"ס היסודי העירוני המעורב בסילוואן והסניף שלו אשר נמצא במקום אחר בשכונה.
¹⁷ [ראו כתבה בתכנית מבט לחדשות של הערוץ ה-1](#)

בירושלים ולכלל תושבי העיר. איזה עתיד הם צופים לילדים שאת חינוכם הם מפקירים ולעיר שכך נראית מערכת החינוך של מעל ל-40% מהלומדים בה?

רבות דובר על הסתירות המובנות במדיניות הישראלית, אשר מצד אחד הטילה את ריבונותה על ירושלים המזרחית ומצד שני מסרבת למלא את חובותיה כלפי האוכלוסיה הפלסטינית אשר נמצאת בה.

דוח זה מתאר את התוצאה של סתירה זו בתחום החינוך בסילוואן. לפגיעה בזכות לחינוך יש השלכות חברתיות וכלכליות קשות על הפרט ועל הקהילה אליה הוא משתייך. את מחירה של ההזנחה שתיארנו לעיל משלמים בראש וראשונה ילדי סילוואן אולם תהיה זו טעות לסבור שכדור השלג שנוצר בעקבותיה ייעצר בפתחה של ירושלים המערבית.